

УДК: 341.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.195>

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Чернобук В.В.,

*старший викладач кафедри теорії держави та права,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

ORCID: 0009-0003-0249-5051

e-mail: chernobokvalentina@gmail.com

Чернобук В.В. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів: міжнародний досвід та Українські реалії.

У статті розглядається проблема порушення прав дітей під час збройної агресії та аналізується міжнародний досвід захисту дітей у кризових умовах. Досвід країн, які стикалися з воєнними конфліктами, таких як Ірак, Сирія та Афганістан, свідчить про важливість організації гуманітарних коридорів, евакуації дітей із зони бойових дій до безпечних місць для подальшого перебування, забезпечення доступу до освіти через мобільні навчальні центри, а також надання психологічної, соціальної підтримки та медичної допомоги.

Зокрема, розглядаються роль та можливості міжнародних організацій, таких як ООН і Червоний Хрест, які, попри великий потенціал, виявилися обмеженими у своєму впливі в Україні через складність доступу до гарячих точок і відсутність швидких механізмів реагування. У статті також підкреслюється важливість адаптації цих практик для українських реалій і посилення співпраці між державою, міжнародними організаціями та неурядовими ініціативами з метою більш ефективного захисту прав дітей на життя, освіту та психологічну реабілітацію в умовах війни.

У статті також зазначаються специфічні виклики, з якими стикається Україна в умовах війни, зокрема порушення прав дітей на безпечне життя, освіту та доступ до медичних послуг. Зокрема, увага приділяється важливості створення умов для продовження навчання в умовах активних бойових дій, а також необхідності надання психологічної підтримки дітям, що пережили травми війни. Водночас підкреслюється, що хоча міжнародний досвід і методи забезпечення прав дітей під час збройних конфліктів є важливими, їхня ефективність залежить від швидкої адаптації до реалій конкретної країни та ефективної координації між державними і міжнародними організаціями. Впровадження цих практик в Україні може значно покращити ситуацію з захистом прав дітей і забезпечити їхню безпеку та благополуччя в умовах воєнного стану. Важливим є посилення національного законодавства та механізмів контролю за дотриманням прав дітей, що дозволить Україні більш ефективно реагувати на порушення прав та захищати інтереси дітей навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Ключові слова: захист прав дітей, воєнний конфлікт, міжнародний досвід, гуманітарна допомога, психологічна підтримка.

Chernobuk V.V. Protection of children`s rights in military conflict conditions: international experience and Ukrainian realities.

The article examines the problem of violation of children`s rights during armed aggression and analyzes international experience in protecting children in crisis conditions. The experience of countries facing military conflicts, such as Iraq, Syria and Afghanistan, shows the importance of organizing humanitarian corridors, evacuating children from the war zone to safe places for further stay, ensuring access to education through mobile training centers, as well as providing psychological, social support and medical care.

In particular, the role and capabilities of international organizations, such as the UN and the Red Cross, which, despite their great potential, have proven to be limited in their influence in Ukraine due to the difficulty of access to hotspots and the lack of rapid response mechanisms, are considered. The article also emphasizes the importance of adapting these practices to Ukrainian realities and strengthening cooperation between the state, international organizations and non-governmental initiatives in order to more effectively protect children`s rights to life, education and psychological rehabilitation in wartime.

The article also highlights the specific challenges faced by Ukraine in the context of war, particularly the violations of children`s rights to a safe life, education, and access to medical services. In particular, it emphasizes the importance of creating conditions for the continuation of education amid active hostilities, as well as the necessity of providing psychological support to children who have experienced

the traumas of war. At the same time, it underscores that while international experience and methods of ensuring children's rights during armed conflicts are important, their effectiveness depends on the rapid adaptation to the realities of the specific country and effective coordination between state and international organizations. The implementation of these practices in Ukraine can significantly improve the situation regarding the protection of children's rights and ensure their safety and well-being in a state of war. It is important to strengthen national legislation and mechanisms for monitoring compliance with children's rights, which will enable Ukraine to respond more effectively to violations of rights and protect the interests of children even in the most challenging conditions of wartime.

Key words: protection of children's rights, military conflict, international experience, humanitarian aid, psychological support.

Постановка проблеми. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів є одним із найбільш пріоритетних завдань для держави та міжнародної спільноти. Воєнні дії становлять серйозну загрозу для фізичного, психічного та соціального розвитку дітей, впливаючи на всі аспекти їхнього життя. Одним із найважливіших завдань є забезпечення фізичної безпеки дітей шляхом організації евакуації з небезпечних територій, створення захищених місць для тимчасового проживання, а також підтримання безпечного середовища навіть у кризових умовах.

Мета дослідження полягає у розгляді та дослідженні прав дитини в умовах воєнних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників слід виокремити публікації М.М. Антоновича [1], І.М. Ільченко [2], Н. Опольської [4], О.В. Бігняка [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливу увагу слід приділяти праву дітей на освіту. Воєнні дії часто призводять до руйнування навчальних закладів та зриву освітнього процесу, що загрожує праву дитини на отримання знань і навичок. У цьому контексті важливими є забезпечення доступу до дистанційного навчання, створення мобільних освітніх центрів, а також впровадження альтернативних форм навчання, які дозволяють дітям продовжувати здобувати освіту навіть за відсутності фізичного доступу до шкіл.

Медична та психологічна допомога є ще одним ключовим елементом захисту прав дитини. Постійний стрес, загроза життю та здоров'ю можуть мати тривалий негативний вплив на психічний стан дітей, що може призвести до посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень. Надання якісної медичної допомоги, а також психологічної підтримки сприяє стабілізації стану дитини і мінімізує можливі негативні наслідки.

В умовах воєнних конфліктів також особливо актуальним є право дітей на сімейне середовище. Багато дітей втрачають батьків або тимчасово розлучаються з родиною, що впливає на їхню емоційну стабільність і безпеку. Держава і міжнародні організації мають вживати заходів для сприяння відновленню сімейних зв'язків або забезпечення належних умов утримання в спеціалізованих установах.

Діти часто стають об'єктами експлуатації та насильства під час воєнних дій, зокрема, вони можуть бути втягнуті в торгівлю людьми, примусову працю або вербування у збройні формування. У цьому контексті важливим є створення ефективних механізмів для запобігання таким порушенням та надання допомоги постраждалим дітям [2].

Важливим аспектом є також юридичний захист дітей і забезпечення їхньої реабілітації після завершення конфлікту, що дозволяє їм поступово інтегруватися в суспільство та адаптуватися до мирного життя. Співпраця державних органів з міжнародними організаціями, такими як ЮНІСЕФ і Червоний Хрест, відіграє ключову роль у забезпеченні комплексного захисту прав дитини в умовах воєнних конфліктів.

Війна в Україні, розпочата у 2014 році і кардинально загострена повномасштабним вторгненням у лютому 2022 року, стала однією з найважчих і найдраматичніших подій у сучасній Європі. Війна охопила більшу частину території країни, змусивши мільйони українців покинути домівки та залишити звичне життя. Бойові дії спричинили масштабні руйнування інфраструктури, серйозно вплинули на соціальну та економічну стабільність, завдали значних екологічних збитків. Але найважливішою є людська ціна цієї війни – загибель тисяч цивільних, включно з дітьми, та безпрецедентна гуманітарна криза [5].

У цьому контексті особливо важливим є питання порушення прав дітей, які стали одними з найуразливіших жертв цього збройного конфлікту. Війна позбавила багатьох дітей права на безпечне життя, родину, освіту і психологічну стабільність. Діти стають свідками і часто навіть безпосередніми жертвами воєнних дій, що загрожує їхньому життю та здоров'ю. Багато дітей втратили батьків або близьких, залишилися без даху над головою і були змушені покинути свої домівки через евакуацію. Навчальні заклади пошкоджуються або знищуються під час обстрілів, що унеможливує

продовження освіти у звичних умовах. Діти, які зазнали травм або стресових ситуацій, потребують спеціалізованої психологічної допомоги. Крім того, війна породила значний ризик для дітей стати жертвами експлуатації, торгівлі людьми чи примусового переміщення за межі країни.

На захисті прав дітей під час війни стоять як державні інституції, так і численні міжнародні організації, зокрема ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, ООН, що прагнуть надати якнайбільше допомоги в умовах конфлікту. Завдяки їхнім зусиллям організовується евакуація дітей з небезпечних регіонів, а також створюються безпечні місця для тимчасового проживання в безпечних зонах країни або за її межами. Для забезпечення безперервності освітнього процесу діти мають доступ до дистанційного навчання або спеціальних мобільних освітніх центрів, що дозволяють хоча б частково продовжувати навчання [1].

Важливим елементом захисту є також медична допомога, особливо в умовах обмеженого доступу до лікарень у зоні бойових дій. Забезпечення психологічної підтримки є ключовим для реабілітації дітей, що стали жертвами воєнних травм. Держава спільно з благодійними організаціями намагається відновити або забезпечити житло для дітей, які втратили свої домівки, а також шукає способи підтримати їхніх родичів, щоб зберегти родинний зв'язок.

Захист прав дітей під час війни в Україні вимагає злагодженої і комплексної співпраці національних та міжнародних організацій, що включає правову, гуманітарну, медичну та освітню допомогу.

Попри те, що Червоний Хрест і ООН мають величезний досвід і ресурси для гуманітарної допомоги, під час війни в Україні їхня діяльність викликала неоднозначні оцінки та критику. Існує думка, що ці організації не змогли повністю розкрити свій потенціал у захисті прав дітей та забезпеченні їхньої безпеки, і що їхня присутність не мала достатньої конкретики й сили в умовах гострої кризи. Діяльність Червоного Хреста, яка має бути нейтральною та виключно гуманітарною, зіткнулася з серйозними викликами: частково через обмеження доступу до постраждалих територій, частково через недостатній рівень координації та недостатню кількість ресурсів, мобілізованих для найвразливіших категорій – дітей.

Організація Об'єднаних Націй також виявилася неспроможною забезпечити надійний захист прав дітей в Україні. Хоча вона декларує захист прав дітей як один із пріоритетів, її зусилля часто не мали належного впливу та результату [7]. Програми, що забезпечують евакуацію, тимчасове розміщення та освіту, не охоплюють усіх постраждалих дітей, і доступ до цих послуг не завжди є можливим для всіх потребуючих. Брак рішучих дій та конкретних механізмів для швидкого реагування на порушення прав дітей став свідченням того, що ООН не завжди може бути конкретним захисником в умовах збройного конфлікту, коли необхідні швидкі та дієві кроки [3].

Можна було б зробити значно більше для захисту прав дітей, якби ці організації мобілізували ширшу підтримку та забезпечили більш ефективне застосування своїх ресурсів. Ключовими завданнями могли б стати тісніша співпраця з місцевими органами влади, більш активне залучення волонтерських мереж та гуманітарних ініціатив всередині країни, а також забезпечення більш прозорої та чіткої комунікації про потреби дітей у зонах бойових дій. Крім того, міжнародна спільнота могла б посилити санкційні механізми та вимагати більшої відповідальності від сторін, що порушують права дітей.

Міжнародний досвід захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів має великий потенціал для адаптації в українських реаліях. Світова спільнота розробила низку ефективних стратегій і механізмів, спрямованих на захист дітей під час воєн, які включають евакуацію, створення гуманітарних коридорів, медичну допомогу та психологічну підтримку, а також забезпечення права на освіту. Досвід, зокрема з Іраку, Сирії та Афганістану, доводить, що співпраця між міжнародними організаціями, неурядовими ініціативами та урядами країн може мати значний позитивний ефект для захисту дітей у кризових умовах [8].

Однією з важливих складових міжнародного досвіду є забезпечення тимчасового переміщення дітей у безпечні зони як у межах країни, так і за її кордонами. Для цього організовуються гуманітарні коридори, які координуються спільно з Червоним Хрестом, ООН та іншими міжнародними партнерами. В Україні такі ініціативи також були реалізовані, але часто зіштовхувалися з серйозними труднощами через порушення зобов'язань щодо припинення вогню, що ускладнює повноцінну евакуацію і захист дітей. Міжнародний досвід показує, що для успішної реалізації таких програм необхідна суворта відповідальність та тиск на сторони конфлікту, які порушують права дітей [2].

Ще одним важливим аспектом є право дітей на освіту. У багатьох країнах, які зазнали збройного конфлікту, впроваджені мобільні школи та дистанційне навчання, що дозволяє дітям продовжувати здобувати освіту навіть у важких умовах [3]. В Україні вже почали запроваджувати подібні форми навчання, але досвід інших країн може допомогти оптимізувати цей процес і забезпечити більшу кількість дітей доступом до якісної освіти навіть у зонах активних бойових дій [2].

Важливим компонентом міжнародного досвіду є забезпечення психологічної допомоги та реабілітації для дітей, які зазнали стресу та травматичних подій. У країнах, що постраждали від тривалих конфліктів, розроблені спеціальні програми психологічної підтримки, які включають індивідуальні й групові сеанси, адаптовані до дитячої психіки. В Україні такі програми також починають впроваджуватися, але необхідна ширша підтримка та координація з міжнародними експертами, щоб зробити цю допомогу максимально ефективною.

Українські реалії демонструють серйозну потребу в адаптації та впровадженні перевірених міжнародних практик, але це вимагає комплексної координації між державою, міжнародними організаціями та громадським сектором.

Висновки. Отже, аналіз міжнародного досвіду захисту прав дітей у збройних конфліктах та українських реалій показує, що забезпечення безпеки, доступу до освіти та психологічної підтримки дітей потребує комплексного та системного підходу. Україна, зіткнувшись із безпрецедентними викликами повномасштабної війни, вже застосувала низку заходів, спрямованих на захист найуразливішої категорії населення – дітей. Проте очевидним є те, що ефективність цих заходів можна підвищити шляхом інтеграції перевірених міжнародних практик і забезпечення більш гнучкої та оперативної співпраці з міжнародними організаціями.

Одним з ключових напрямків є покращення координації евакуації та розробка безпечних маршрутів і зон для дітей у зонах бойових дій. Іншим важливим аспектом залишається забезпечення безперервності освітнього процесу через мобільні та дистанційні форми навчання, які вже виправдали себе в інших конфліктних регіонах. Також надання психологічної допомоги і підтримки дітям, що пережили воєнні травми, повинно стати пріоритетом з боку держави за підтримки міжнародних партнерів.

Таким чином, застосування міжнародного досвіду та активна підтримка з боку міжнародної спільноти допоможуть Україні більш ефективно захищати права дітей під час війни та закладати основу для їхньої соціальної та психологічної реабілітації в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільченко І.М. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентного права Європейського суду з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав. *Науковий вісник дипломатичної академії України*. 2009. Випуск 15. С. 311–318.
2. Чернобук В. Захист прав дитини на тимчасово окупованих територіях України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2023, № 2.
3. Чернобук В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Електронний науково-практичний журнал: Аналітичне та порівняльне правознавство*, 2023, № 3.
4. Практикум із публічного права: практика тлумачення і застосування: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. 3-є вид. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 66–70.
5. Лавренко Д.О. Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 56–60. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.10>.
6. Талдикін О.В. Сучасні недемократичні форми державного (політичного) режиму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 44–50.
7. Боняк В.О., Чепік-Трегубенко О.С. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в аспекті захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023 № 2. С. 14–21.
8. Nalyvaiko L., Lebedieva Y. Human reproductive rights: international standards, experience of Ukraine and Lithuania. *Modern scientific strategies of development*. 2022. URL: <https://doi.org/10.51587/9781-7364-13395-2022-008-318-336>.